PRVIH 100 DANA VLADE

Gde je priroda Srbije?

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

Prioritetne mere za očuvanje biodiverziteta
u prvih 100 dana rada nove Vlade Republike Srbije

Izvršni sažetak

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije poziva buduću Vladu Republike Srbije da u prvih 100 dana rada pokaže merljivu političku volju za očuvanje prirode: donošenjem odluka, imenovanjem odgovornih institucija, obezbeđivanjem početnih sredstava i javnim objavljivanjem rokova. Dvanaest oblasti ovog dokumenta čine jedinstven program, a ne skup nepovezanih sektorskih zahteva.

Pet početnih odluka koje DZPPS predlaže kao najhitnije: **(1) usvajanje javnog operativnog plana za zaštitu prirode sa vodećim institucijama i rokovima; (2) pokretanje zajedničkog mehanizma za suzbijanje kriminala protiv divljih vrsta i postupanje u slučajevima trovanja; (3) objavljivanje raspoloživih rezultata uspostavljanja ekološke mreže i plana završetka identifikacije područja Natura 2000; (4) utvrđivanje liste prioritetnih ugroženih vrsta i staništa kojima je potrebna hitna zaštita; (5) identifikovanje budžetskih sredstava i prvih konkretnih mera obnove i sanacije opasne infrastrukture.**

Za svaki zahtev mora biti moguće utvrditi da li je ispunjen. DZPPS predlaže javnu proveru napretka nakon 30, 60 i 100 dana, zasnovanu na zvanično objavljenim dokumentima, odlukama, budžetskim podacima i rezultatima na terenu. Pokretanje radne grupe ili najava plana ne smeju se poistovećivati sa sprovedenom merom.

Predložene mere predstavljaju početne korake, a ne zahtev da se višedecenijski problemi reše u roku od 100 dana. Za dugoročne programe očekuju se javna odluka, nosilac posla, vremenski plan, početni resursi i proverljivi međurezultati.

Polazišta i svrha dokumenta

Očuvanje biodiverziteta Republike Srbije predstavlja pitanje dugoročnog nacionalnog interesa, odgovornosti prema budućim generacijama i ispunjavanja međunarodnih obaveza države. Očuvani prirodni ekosistemi, divlje vrste i njihova staništa predstavljaju temelj održive poljoprivrede, očuvanja vodnih resursa, prilagođavanja klimatskim promenama i unapređenja kvaliteta života građana.

Priroda Srbije suočava se sa brojnim, međusobno povezanim izazovima koji ozbiljno ugrožavaju očuvanje biodiverziteta i dugoročnu održivost prirodnih resursa. Gubitak, degradacija i fragmentacija prirodnih staništa, neodrživo korišćenje prirodnih resursa, intenziviranje poljoprivrede, neplanska urbanizacija i razvoj infrastrukture bez odgovarajućeg sagledavanja uticaja na prirodu dovode do sve većih pritisaka na divlje vrste i njihove ekosisteme. Ove probleme dodatno produbljuju nedovoljno efikasna primena postojećih propisa, neadekvatan institucionalni odgovor na ekološki kriminal, nedostatak stručnih i inspekcijskih kapaciteta, kao i nedovoljno i nestabilno finansiranje zaštite prirode. Poseban izazov predstavlja nedovoljna koordinacija nadležnih institucija, zbog čega zaštita prirode često ostaje u drugom planu prilikom donošenja odluka o korišćenju prostora i prirodnih resursa.

Usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama Evropske unije ne sme se svesti isključivo na formalno usvajanje propisa i strateških dokumenata, već mora biti praćeno njihovom doslednom primenom, jačanjem institucija, obezbeđivanjem odgovarajućih finansijskih sredstava i uspostavljanjem efikasnih mehanizama kontrole i odgovornosti. Stvarni napredak u zaštiti prirode mora se ogledati u konkretnim rezultatima na terenu, očuvanim i obnovljenim staništima, stabilnim populacijama divljih vrsta, smanjenju nezakonitih aktivnosti i odgovornijem upravljanju prirodnim dobrima Srbije.

Prvih 100 dana rada nove Vlade ne predstavlja rok za rešavanje višedecenijskih problema u oblasti zaštite prirode, već priliku da se jasno definišu prioriteti, utvrde institucionalne odgovornosti, donesu prve konkretne odluke i pokrenu neophodne reforme. Na osnovu dugogodišnjeg iskustva, praćenja stanja prirode u Srbiji i rada nadležnih institucija, **Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije** izdvojilo je **dvanaest prioritetnih oblasti** u kojima očekuje konkretne korake nove Vlade.

1. Zaštićena područja – od zaštite na papiru do efikasnog očuvanja prirode

Problem i obrazloženje

Proglašenje zaštićenog područja predstavlja važan korak u očuvanju prirodnih vrednosti, ali samo po sebi ne garantuje njihovu dugoročnu zaštitu. Stvarna efikasnost zaštite zavisi od odgovarajućih režima zaštite, kvalitetnih i primenljivih planova upravljanja, stručnih i tehničkih kapaciteta upravljača, stabilnog finansiranja, kao i redovnog praćenja stanja prirode i efikasnog inspekcijskog nadzora.

Uprkos uspostavljenom sistemu zaštite, brojna zaštićena područja u Srbiji suočavaju se sa pritiscima usled neodrživog korišćenja prirodnih resursa, intenzivnih šumarskih i poljoprivrednih aktivnosti, razvoja energetske i turističke infrastrukture, neplanske izgradnje i nedovoljne kontrole sprovođenja propisanih mera zaštite. Poseban problem predstavlja nedovoljna usklađenost sektorskih politika i prostornih planova sa ciljevima očuvanja prirode, zbog čega se ekonomski interesi neretko stavljaju ispred dugoročnog očuvanja staništa, divljih vrsta i ekosistema.

Evropski zakonodavni i međunarodni okvir

- Direktiva 92/43/EEZ o staništima, posebno član 6, koji uređuje mere očuvanja i zaštitu područja ekološke mreže Natura 2000.
- Direktiva 2009/147/EZ o pticama, koja propisuje obaveze očuvanja divljih ptica i njihovih staništa.
- Uredba (EU) 2024/1991 o obnovi prirode, koja uspostavlja okvir za obnovu degradiranih ekosistema.
- Strategija EU o biodiverzitetu do 2030. godine, koja predviđa proširenje i unapređenje efikasnosti mreže zaštićenih područja.

Prioritetni zahtevi Društva za prvih 100 dana Vlade

1. Pokrenuti sveobuhvatnu procenu efikasnosti upravljanja zaštićenim područjima, sa prioritetom na područjima u kojima su dokumentovani degradacija staništa, ugrožavanje zaštićenih vrsta ili nezakonite aktivnosti.
2. Uspostaviti i javno objaviti jedinstven pregled stanja zaštićenih područja u Srbiji, koji će obuhvatiti upravljače, važeće planove upravljanja, izvore i iznose finansiranja, stanje ključnih prirodnih vrednosti, identifikovane pretnje i rezultate sprovedenih mera zaštite.
3. Pokrenuti stručnu reviziju planova upravljanja i propisanih režima zaštite, kako bi se utvrdilo da li postojeće mere odgovaraju stvarnim potrebama i da li se dosledno sprovode u praksi.

4. Formirati međuresornu telo za koordinaciju nadležnih institucija radi rešavanja sukoba između zaštite prirode i šumarstva, poljoprivrede, energetike, turizma, infrastrukture i prostornog planiranja.
5. Izraditi plan unapređenja nadzora i odgovornosti u zaštićenim područjima.
6. Uključiti nezavisnu stručnu proveru stvarnog stanja ključnih staništa i populacija vrsta u odabranim zaštićenim područjima; objaviti nalaze i preporuke, a ne samo administrativne podatke o planovima upravljanja.
7. Utvrditi prvu grupu zaštićenih područja za prioritetnu kontrolu, uz javno dostupne kriterijume izbora i rokove za otklanjanje uočenih nepravilnosti.

Očekivani rezultat nakon prvih 100 dana

Usvojen i javno predstavljen program unapređenja upravljanja zaštićenim područjima Srbije, sa jasno utvrđenim prioritetnim područjima, metodologijom procene, odgovornim institucijama, rokovima i merljivim pokazateljima uspešnosti. Program treba da predstavlja osnovu za sistematsko otklanjanje utvrđenih nedostataka i dugoročno unapređenje efikasnosti zaštite prirode.

Dokaz za proveru: objavljen program procene, imenovan nosilac, lista prvih područja i rok prve terenske provere.

Nadležne institucije: Ministarstvo zaštite životne sredine, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Pokrajinski zavod za zaštitu prirode, upravljači zaštićenih područja, nadležni pokrajinski i lokalni organi, kao i druga resorna ministarstva u okviru svojih nadležnosti.

2. Ekološka mreža Srbije i Natura 2000 – od identifikacije područja do uspostavljanja funkcionalne mreže zaštite prirode

Problem i obrazloženje

Uspostavljanje funkcionalne ekološke mreže predstavlja jedan od ključnih preduslova za dugoročno očuvanje biodiverziteta Srbije i ispunjavanje obaveza u procesu pristupanja Evropskoj uniji. Ekološka mreža Natura 2000 zasniva se na naučno utemeljenoj identifikaciji područja od značaja za očuvanje divljih vrsta i prirodnih staništa, uz obezbeđivanje njihove dugoročne zaštite i odgovarajućeg upravljanja.

Neophodno je pravovremeno razvijati sistem upravljanja, monitoringa, finansiranja i procene uticaja planova i projekata na područja ekološke mreže, kako bi se sprečilo dalje narušavanje prirodnih vrednosti i obezbedilo očuvanje povoljnog statusa vrsta i staništa.

Evropski zakonodavni i međunarodni okvir

- Direktiva 2009/147/EZ o pticama, posebno član 4, koji uređuje određivanje područja posebne zaštite za ptice (SPA) i očuvanje njihovih staništa.
- Direktiva 92/43/EEZ o staništima, posebno članovi 3, 4. i 6, kao i relevantni aneksi, koji uređuju uspostavljanje mreže Natura 2000, izbor područja i mere njihove zaštite.
- Uredba (EU) 2024/1991 o obnovi prirode, koja predviđa mere obnove degradiranih ekosistema i doprinosi ostvarivanju ciljeva očuvanja biodiverziteta.
- Strategija EU o biodiverzitetu do 2030. godine, koja predviđa unapređenje povezanosti, zaštite i upravljanja ekološki značajnim područjima.

Prioritetni zahtevi Društva za prvih 100 dana Vlade

1. Obezbediti transparentnost dosadašnjeg procesa uspostavljanja mreže Natura 2000, kroz javno objavljivanje rezultata realizovanih projekata, dostupnih prostornih podataka, karata potencijalnih područja, korišćenih metodologija i procene preostalih nedostataka u podacima.
2. Usvojiti operativni plan za završetak stručne identifikacije potencijalnih Natura 2000 područja u Srbiji, sa jasno definisanim fazama, rokovima, odgovornim institucijama.
3. Uspostaviti transparentan i trajan model saradnje sa naučnim institucijama, stručnim organizacijama i organizacijama civilnog društva, koje raspolažu relevantnim podacima i iskustvom u istraživanju i monitoringu divljih vrsta i prirodnih staništa.
4. Pokrenuti razvoj jedinstvene digitalne platforme za Ekološku mrežu Srbije i buduću mrežu Natura 2000, koja će omogućiti pregled granica područja, ciljeva očuvanja, relevantnih vrsta i staništa, dostupnih rezultata monitoringa i planiranih mera upravljanja. Platforma mora obezbediti odgovarajući nivo zaštite podataka o lokacijama osetljivih i ugroženih vrsta.

5. Sprovesti analizu usklađenosti nacionalnog zakonodavstva i postojeće prakse sa zahtevima člana 6. Direktive o staništima.
6. Izraditi trogodišnji plan jačanja institucionalnih, stručnih i finansijskih kapaciteta, koji će obuhvatiti potrebe za dodatnim stručnim kadrom, terenskim istraživanjima, nacionalnim monitoringom, upravljanjem podacima.
7. Objaviti raspoložive rezultate prethodno finansiranih istraživanja i identifikovati područja za koja postoji rizik od gubitka prirodnih vrednosti pre formalnog završetka procesa Natura 2000.
8. Definisati privremene preventivne procedure za razmatranje planova i projekata na potencijalnim područjima ekološke mreže, u skladu sa važećim domaćim propisima.

Očekivani rezultat nakon prvih 100 dana

Usvojen i javno predstavljen akcioni plan za završetak stručne identifikacije i pripremu uspostavljanja mreže Natura 2000 u Srbiji, sa jasno definisanim rokovima, odgovornim institucijama, potrebnim finansijskim sredstvima i merljivim pokazateljima napretka. Plan treba da obezbedi kontinuitet dosadašnjih aktivnosti, dostupnost rezultata javnosti i uključivanje relevantnih stručnih institucija i organizacija, uz stvaranje preduslova za efikasnu zaštitu i upravljanje budućim područjima Natura 2000.

Dokaz za proveru: javno dostupan inventar rezultata i mapa podataka, usvojen kalendar daljeg rada i imenovani nosioci.

Nadležne institucije: Ministarstvo zaštite životne sredine, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Pokrajinski zavod za zaštitu prirode, Ministarstvo za evropske integracije, nadležni pokrajinski i lokalni organi, kao i druga resorna ministarstva u okviru svojih nadležnosti.

3. Očuvanje ugroženih vrsta – uspostavljanje nacionalnih programa oporavka

Problem i obrazloženje

Zakonska zaštita ugroženih vrsta ne garantuje i njihovo dugoročno očuvanje. U Srbiji nedostaju sistemski i dugoročni programi oporavka koji bi obuhvatili konkretne populacione ciljeve, aktivne mere zaštite, obnovu staništa, stabilno finansiranje i kontinuirano praćenje stanja populacija. Pozitivni rezultati ostvareni u zaštiti orla krstaša pokazuju da koordinisan rad institucija, stručnih organizacija i drugih zainteresovanih strana može doprineti oporavku ugroženih vrsta.

Očuvanje ugroženih vrsta mora postati trajna obaveza nadležnih institucija, a ne aktivnost koja prvenstveno zavisi od dostupnosti međunarodnih projekata i angažovanja pojedinačnih organizacija.

Evropski zakonodavni i međunarodni okvir

- Direktiva 2009/147/EZ o pticama, posebno članovi 2–5 i Aneks I, koji uređuju očuvanje divljih ptica, njihovih populacija i staništa, uključujući posebne mere za ugrožene vrste.
- Direktiva 92/43/EEZ o staništima, posebno članovi 12–16 i aneksi II, IV i V, koji uređuju zaštitu vrsta od značaja za Evropsku uniju, njihove životne prostore i uslove za izuzetke od mera zaštite.
- Bernska konvencija, koja predviđa očuvanje divljih vrsta i prirodnih staništa, uz posebnu pažnju prema ugroženim i osetljivim vrstama.
- Bonska konvencija, koja uređuje međunarodnu saradnju u očuvanju migratornih vrsta divljih životinja.
- Uredba (EU) 2024/1991 o obnovi prirode, koja uspostavlja okvir za obnovu ekosistema i staništa značajnih za dugoročni oporavak populacija divljih vrsta.

Prioritetni zahtevi Društva za prvih 100 dana Vlade

1. Pokrenuti izradu i reviziju nacionalnih akcionih planova za očuvanje i oporavak prioritetnih ugroženih vrsta, sa jasno definisanim ciljevima, merama, rokovima i odgovornostima.
2. Utvrditi nacionalnu listu prioritetnih vrsta i populacija kojima su neophodne hitne mere zaštite, na osnovu naučnih podataka, populacionih trendova i stepena ugroženosti.
3. Uspostaviti sistem dugoročnog finansiranja programa oporavka, terenskog monitoringa i sprovođenja aktivnih mera zaštite, uz uključivanje stručnih i organizacija civilnog društva.

4. Unaprediti nacionalne protokole za postupanje u slučajevima ugrožavanja zaštićenih vrsta, naročito kod trovanja, nezakonitog hvatanja i ubijanja, uznemiravanja tokom gnežđenja i uništavanja gnezda i staništa.
5. Pokrenuti programe oporavka najugroženijih grupa ptica, posebno grabljivica i vrsta vodenih, vlažnih i travnih staništa, uz aktivne mere zaštite i obnove staništa.
6. Uspostaviti transparentan sistem praćenja i izveštavanja o stanju ugroženih vrsta, sa redovnim objavljivanjem populacionih trendova, rezultata sprovedenih mera i procene njihove uspešnosti, uz zaštitu osetljivih podataka o lokalitetima.
7. Odabrati najmanje pet prioritetnih vrsta ili grupa vrsta za pripremu ili reviziju programa oporavka, uz obrazloženje izbora, odgovorne institucije i početne finansijske potrebe.
8. Uspostaviti operativni kontakt i protokol za hitno reagovanje kada trovanje, uništavanje gnezda ili nagli pad brojnosti ugrožavaju lokalni opstanak populacije.

Očekivani rezultat nakon prvih 100 dana

Usvojena i javno predstavljena nacionalna lista prioritetnih ugroženih vrsta i populacija za koje je neophodno pokretanje ili unapređenje programa oporavka, formirane stručne radne grupe i utvrđen operativni plan izrade i revizije nacionalnih akcionih planova, sa jasno definisanim rokovima, odgovornim institucijama i početnim finansijskim okvirom. Potrebno je pokrenuti uspostavljanje nacionalnog mehanizma za hitno reagovanje u slučajevima kritičnog opadanja brojnosti i rizika od lokalnog izumiranja, uz identifikaciju prvih populacija za koje su neophodne interventne mere. Time bi se postavili temelji za prelazak sa pretežno reaktivnog i projektno zasnovanog pristupa na sistemsko, dugoročno i preventivno očuvanje ugroženih vrsta u Srbiji.

Dokaz za proveru: objavljena lista prioritetnih vrsta, imenovane stručne grupe i dokumentovan početni finansijski okvir.

Nadležne institucije: Ministarstvo zaštite životne sredine, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Pokrajinski zavod za zaštitu prirode, Ministarstvo poljoprivrede šumarstva i vodoprivrede.

4. Ekološki kriminal – od nekažnjivosti do efikasnog otkrivanja i sankcionisanja

Problem i obrazloženje

Ekološki kriminal predstavlja jednu od ozbiljnih pretnji očuvanju biodiverziteta Srbije. Nezakonito ubijanje i hvatanje divljih životinja, trovanje, krivolov, ilegalna trgovina zaštićenim vrstama, uništavanje gnezda, kao i degradacija i uništavanje prirodnih staništa, ugrožavaju opstanak brojnih divljih vrsta i narušavaju prirodne ekosisteme.

Posebno zabrinjava nesrazmera između ozbiljnosti pojedinih krivičnih dela protiv životne sredine i izrečenih sankcija, koje često ne ostvaruju odgovarajući odvraćajući efekat. Nedovoljna koordinacija nadležnih institucija, ograničeni stručni i tehnički kapaciteti, problemi u prikupljanju i obezbeđivanju dokaza, kao i nedovoljno efikasno procesuiranje i neadekvatna kaznena politika, doprinose tome da brojni slučajevi ostanu neotkriveni ili bez odgovarajućeg sudskog epiloga.

Suzbijanje ekološkog kriminala mora postati jedan od prioriteta nadležnih institucija, uz doslednu primenu zakona i sankcije koje su srazmerne težini počinjenih dela, delotvorne i odvraćajuće.

Evropski zakonodavni i međunarodni okvir

- Direktiva (EU) 2024/1203 o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine, koja uspostavlja zajedničke standarde za krivična dela protiv životne sredine, sankcije i unapređenje sprovođenja zakona.
- Direktiva 2009/147/EZ o pticama, posebno članovi 5–9, koji uređuju zabrane nezakonitog ubijanja, hvatanja, uznemiravanja i trgovine divljim pticama, kao i uslove za izuzetke.
- Direktiva 92/43/EEZ o staništima, posebno članovi 12–16, koji propisuju sistem stroge zaštite određenih divljih vrsta.
- Uredba (EZ) 338/97, koja reguliše trgovinu primercima divljih vrsta faune i flore.
- CITES konvencija, koja uređuje međunarodnu trgovinu ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka.
- Bernska konvencija, koja predviđa zaštitu divljih vrsta i njihovih prirodnih staništa.

Prioritetni zahtevi Društva za prvih 100 dana Vlade

1. Uspostaviti međuinstitucionalno telo za suzbijanje kriminala protiv divljih vrsta.
2. Pokrenuti usvajanje nacionalnog protokola za postupanje u slučajevima trovanja divljih životinja.

3. Izraditi operativni plan za unapređenje otkrivanja i istraživanja nezakonitog ubijanja, hvatanja i trgovine divljim pticama, sa posebnim fokusom na krivolov, korišćenje zabranjenih i ilegalnih sredstava, ilegalnu trgovinu i organizovane oblike kriminala protiv divljih vrsta.
4. Uspostaviti jedinstven sistem evidentiranja i praćenja slučajeva ekološkog kriminala.
5. Pokrenuti kontinuirane programe stručnog usavršavanja policijskih službenika, inspektora, javnih tužilaca i sudija, sa fokusom na prepoznavanje krivičnih dela protiv divljih vrsta, pravilno obezbeđivanje dokaza, primenu relevantnih propisa i procenu ekološke štete.
6. Sprovesti analizu usklađenosti nacionalnog krivičnog zakonodavstva sa Direktivom (EU) 2024/1203, uključujući definicije krivičnih dela, odgovornost pravnih lica, visinu i delotvornost sankcija, kao i mogućnosti unapređenja krivičnopravne zaštite divljih vrsta i njihovih staništa.
7. Formalizovati saradnju nadležnih institucija sa stručnim organizacijama i organizacijama civilnog društva, kroz jasno definisane mehanizme prijavljivanja slučajeva, razmene podataka, pružanja stručne podrške tokom istraga i učešća u preventivnim aktivnostima, uz poštovanje nadležnosti državnih organa.
8. Objaviti pregled raspoloživih podataka o prijavljenim slučajevima, pokrenutim postupcima i pravosnažnim ishodima, uz jasno razdvajanje prijava, potvrđenih dela i presuda.
9. Definisati merila rada međuinstitucionalnog tela: broj zajednički razmotrenih predmeta, vreme reagovanja, sprovedene obuke i javno objavljene godišnje rezultate, uz poštovanje tajnosti postupaka.

Očekivani rezultat nakon prvih 100 dana

Uspostavljeno međuinstitucionalno telo za suzbijanje kriminala protiv divljih vrsta, sa imenovanim predstavnicima nadležnih institucija, jasno definisanim odgovornostima i planom zajedničkog delovanja.

Pokrenuta izrada nacionalnog protokola za postupanje u slučajevima trovanja divljih životinja i usvojen operativni plan za unapređenje istraga, stručnih obuka i evidentiranja slučajeva ekološkog kriminala, sa utvrđenim rokovima i odgovornim institucijama.

Dokaz za proveru: akt o osnivanju tela, imenovani članovi, rok za protokol o trovanju i početni pokazatelji rada.

Nadležne institucije: Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zaštite životne sredine, Ministarstvo pravde, javna tužilaštva, nadležni sudovi, inspekcijske i veterinarske službe, Zavod za zaštitu prirode Srbije i Pokrajinski zavod za zaštitu prirode.

5. Očuvanje prirodnih staništa – zaustavljanje degradacije i trajnog gubitka prirodnih vrednosti

Problem i obrazloženje

Prirodna i poluprirodna staništa Srbije, uključujući stepe, slatine, pašnjake, vlažne livade, tresetišta, močvare, plavne šume i prirodne vodotokove, suočavaju se sa sve intenzivnijim pritiscima koji ugrožavaju njihov opstanak i ekološke funkcije. Prenamena zemljišta, intenziviranje poljoprivredne proizvodnje, izgradnja infrastrukture, eksploatacija prirodnih resursa, neodgovarajuće upravljanje vodama i širenje urbanih područja dovode do njihovog postepenog nestajanja, degradacije i fragmentacije.

Posebno su ugrožena staništa koja se nalaze izvan formalno zaštićenih područja, iako često predstavljaju poslednja utočišta retkih i ugroženih vrsta. Gubitak pojedinih tipova staništa može biti praktično nepovratan ili zahtevati višedecenijske i finansijski zahtevne mere obnove. Zbog toga je neophodno uspostaviti sistem preventivne zaštite koji će omogućiti pravovremeno prepoznavanje ugroženih lokaliteta, sprečavanje njihove prenamene i očuvanje ekološke povezanosti prirodnih područja.

Evropski zakonodavni i međunarodni okvir

- Direktiva 92/43/EEZ o staništima, posebno Aneks I, koji obuhvata tipove prirodnih staništa od interesa za Evropsku uniju.
- Direktiva 2009/147/EZ o pticama, posebno članovi 3. i 4, koji uređuju očuvanje i zaštitu staništa divljih ptica.
- Okvirna direktiva o vodama 2000/60/EZ, koja uspostavlja okvir za zaštitu i unapređenje stanja vodnih ekosistema.
- Uredba (EU) 2024/1991 o obnovi prirode, koja predviđa obnovu degradiranih ekosistema.
- Direktiva 2001/42/EZ, koja uređuje stratešku procenu uticaja određenih planova i programa na životnu sredinu.

Prioritetni zahtevi Društva za prvih 100 dana Vlade

1. Pokrenuti izradu nacionalne karte prioritetnih i ugroženih prirodnih staništa, sa posebnim fokusom na staništa koja su izložena intenzivnim pritiscima i nisu obuhvaćena postojećim sistemom zaštićenih područja i/ili ekološkom mrežom.
2. Identifikovati lokalitete kojima preti neposredno uništavanje ili degradacija uz definisanje hitnih mera za sprečavanje daljeg gubitka prirodnih vrednosti.
3. Pokrenuti kontrolu zakonitosti aktivnosti na najugroženijim lokalitetima.

4. Pripremiti posebne mere očuvanja najugroženijih tipova staništa uz jasno definisane smernice za njihovo održivo korišćenje i upravljanje.
5. Uspostaviti mehanizam ranog upozoravanja na planiranu prenamenu prirodnih staništa, kroz povezivanje podataka o prostornim planovima, promenama namene zemljišta, planiranim investicijama i područjima značajnim za biodiverzitet.
6. Izraditi smernice za uključivanje zaštite prirodnih staništa u prostorno i urbanističko planiranje.
7. Odrediti postupak za hitno postupanje na lokalitetima kojima preti neposredna prenamena ili uništavanje, sa imenovanim organom nadležnim za proveru zakonitosti i preventivne mere.
8. Javno predstaviti početnu listu lokaliteta visokog rizika, uz izostavljanje osetljivih podataka čije bi objavljivanje moglo ugroziti zaštićene vrste.

Očekivani rezultat nakon prvih 100 dana

Utvrđena i javno predstavljena preliminarna lista najugroženijih prirodnih staništa i lokaliteta u Srbiji, sa identifikovanim pretnjama, nadležnim institucijama i predlogom hitnih preventivnih mera. Pokrenuta izrada nacionalne karte prioritetnih staništa i uspostavljen okvir za njihovo dugoročno očuvanje kroz prostorno planiranje, nadzor i odgovarajuće mere zaštite.

Dokaz za proveru: lista prioritetnih lokaliteta, evidentirane hitne provere i javno obrazložene preventivne mere.

Nadležne institucije: Ministarstvo zaštite životne sredine, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, nadležni organi za prostorno planiranje, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Pokrajinski zavod za zaštitu prirode, inspekcijske službe i organi lokalne samouprave.

6. Obnova degradiranih ekosistema – povratak prirodnih funkcija i biodiverziteta

Problem i obrazloženje

Brojni ekosistemi već su značajno izmenjeni ili degradirani usled neodrživog korišćenja zemljišta, regulacije vodotokova, isušivanja močvara, napuštanja tradicionalnog upravljanja livadama i pašnjacima, intenzivnog šumarstva i drugih ljudskih aktivnosti. Njihova degradacija dovodi do gubitka biodiverziteta, smanjenja sposobnosti zadržavanja vode, narušavanja prirodnih procesa i povećane osetljivosti na klimatske promene.

Obnova prirode mora biti zasnovana na naučnim podacima i usmerena na ponovno uspostavljanje prirodnih procesa. Pored ekoloških koristi, pravilno planirana obnova doprinosi ublažavanju posledica suša i poplava, očuvanju zemljišta, prilagođavanju klimatskim promenama i unapređenju kvaliteta života lokalnih zajednica.

Evropski zakonodavni i međunarodni okvir

- Uredba (EU) 2024/1991 o obnovi prirode, koja uspostavlja ciljeve i okvir za obnovu degradiranih ekosistema.
- Direktiva 92/43/EEZ o staništima, koja predviđa očuvanje i, prema potrebi, obnovu prirodnih staništa i populacija divljih vrsta.
- Direktiva 2009/147/EZ o pticama, koja obuhvata mere očuvanja, održavanja i ponovnog uspostavljanja staništa divljih ptica.
- Okvirna direktiva o vodama 2000/60/EZ, koja uređuje zaštitu i unapređenje ekološkog stanja vodnih tela.
- Strategija EU o biodiverzitetu do 2030. godine, koja prepoznaje obnovu degradiranih ekosistema kao jedan od prioriteta.

Prioritetni zahtevi Društva za prvih 100 dana Vlade

1. Pokrenuti pripremu Nacionalnog programa obnove prirode, kojim će se definisati prioritetni ekosistemi, dugoročni ciljevi, potrebne mere, odgovorne institucije i okvir za finansiranje obnove degradiranih staništa.
2. Formirati međuresornu stručnu radnu grupu za obnovu prirode.
3. Identifikovati najmanje deset prioritetnih pilot-područja za obnovu degradiranih ekosistema.
4. Utvrditi jedinstvenu metodologiju za planiranje i praćenje obnove prirode.
5. Pripremiti model finansiranja obnove prirode.

6. Usvojiti stručne principe ekološki primerene obnove, kojima će se sprečiti primena neodgovarajućih mera, uključujući pošumljavanje prirodnih travnih staništa, unošenje alohtonih vrsta i intervencije koje dodatno narušavaju prirodne vodne režime.
7. Obezbediti da pilot-područja predstavljaju različite ekosisteme, uključujući vlažna, travna, slatinska i plavna staništa, uz unapred objavljene kriterijume izbora.
8. Za svako pilot-područje predvideti polazno stanje, cilj obnove, odgovornog nosioca, osnovni budžet i pokazatelje ekološkog oporavka.

Očekivani rezultat nakon prvih 100 dana

Pokrenuta izrada Nacionalnog programa obnove prirode, formirana stručna radna grupa i utvrđena preliminarna lista najmanje deset pilot-područja. Definisani osnovni metodološki principi, odgovorne institucije i početni okvir finansiranja, čime se stvaraju preduslovi za sistematsku i dugoročnu obnovu degradiranih ekosistema u Srbiji.

Dokaz za proveru: kriterijumi i lista deset pilot-područja, nosioci, polazni pokazatelji i okvirni troškovi.

Nadležne institucije: Ministarstvo zaštite životne sredine, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Pokrajinski zavod za zaštitu prirode, naučnoistraživačke ustanove, javna vodoprivredna preduzeća i upravljači zaštićenih područja.

7. Poljoprivreda i biodiverzitet – podsticaji za očuvanje prirode i održivu proizvodnju

Problem i obrazloženje

Poljoprivredni predeli Srbije predstavljaju važna staništa brojnih divljih vrsta, uključujući mnoge ugrožene ptice, oprašivače i druge organizme koji doprinose očuvanju ekološke ravnoteže i održivosti poljoprivredne proizvodnje. Ekstenzivni pašnjaci, livade, živice, drvoredi, bare, vetrozaštitni pojasevi i drugi elementi tradicionalnih poljoprivrednih predela imaju značajnu ulogu u očuvanju biodiverziteta, zaštiti zemljišta i regulisanju vodnog režima.

Postojeći sistem poljoprivrednih podsticaja potrebno je unaprediti kako bi, pored proizvodnih ciljeva, prepoznavao i nagrađivao doprinos poljoprivrednika očuvanju prirode. Poljoprivredna politika mora omogućiti da vlasnici i korisnici zemljišta imaju ekonomski interes da očuvaju prirodna travna staništa, močvarna staništa i druge elemente predela, umesto da se njihovo uklanjanje ili prenamena podstiču kroz postojeće modele subvencionisanja.

Evropski zakonodavni i međunarodni okvir

- Uredba (EU) 2021/2115, koja uređuje strateške planove Zajedničke poljoprivredne politike EU, uključujući ekološke i agroekološko-klimatske mere.
- Uredba (EU) 2024/1991 o obnovi prirode, posebno odredbe koje se odnose na obnovu poljoprivrednih ekosistema i biodiverziteta.
- Direktive 2009/147/EZ o pticama i 92/43/EEZ o staništima, koje uređuju očuvanje divljih vrsta i njihovih staništa.
- Direktiva 2009/128/EZ o održivoj upotrebi pesticida, koja uspostavlja okvir za smanjenje rizika i negativnih uticaja njihove upotrebe.

Prioritetni zahtevi Društva za prvih 100 dana Vlade

1. Pokrenuti razvoj nacionalnog programa agroekoloških podsticaja, kojim će se finansijski podržati poljoprivrednici koji primenjuju mere očuvanja biodiverziteta, prirodnih staništa i tradicionalnih poljoprivrednih predela.
2. Preispitati postojeći sistem poljoprivrednih subvencija, identifikovati podsticaje koji doprinose degradaciji prirodnih staništa i pripremiti predloge za njihovo usklađivanje sa ciljevima zaštite prirode.
3. Razviti posebne mere podrške ekstenzivnom stočarstvu i održivom upravljanju pašnjacima.
4. Predložiti podsticaje za očuvanje i obnovu elemenata poljoprivrednih predela.

5. Pokrenuti međuresornu inicijativu za smanjenje negativnih uticaja pesticida na biodiverzitet, kroz unapređenje kontrole njihove upotrebe, promociju alternativnih metoda zaštite bilja i sprečavanje trovanja divljih životinja.
6. Pripremiti mere prilagođavanja poljoprivrednih aktivnosti periodima razmnožavanja divljih vrsta, posebno kroz odgovarajuće rokove i načine košenja livada.
7. Odrediti pilot-područja za primenu agroekoloških mera, u kojima će se ispitati mogućnosti povezivanja održive proizvodnje sa očuvanjem ugroženih vrsta i njihovih staništa.
8. Pripremiti pilot-model dobrovoljnih plaćanja poljoprivrednicima za očuvanje prirodnih travnjaka, živica, bara i drugih elemenata predela, sa proverljivim ekološkim uslovima.
9. Analizirati da li pojedine postojeće subvencije podstiču preoravanje trajnih livada i pašnjaka, uklanjanje prirodnih elemenata predela ili druge promene štetne za biodiverzitet.

Očekivani rezultat nakon prvih 100 dana

Pokrenuta izrada nacionalnog programa agroekoloških podsticaja, identifikovane prioritetne mere za očuvanje biodiverziteta u poljoprivrednim predelima i odabrana pilot-područja za njihovu primenu. Pripremljen početni plan usklađivanja poljoprivrednih subvencija sa ciljevima zaštite prirode, uz jasno definisane odgovornosti i naredne korake.

Dokaz za proveru: nacrt pilot-agroekoloških mera, odgovorne institucije, odabrana područja i plan konsultacija sa poljoprivrednicima.

Nadležne institucije: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Ministarstvo zaštite životne sredine, nadležni pokrajinski organi, stručne institucije i lokalne samouprave.

8. Energetska infrastruktura i biodiverzitet – odgovorno planiranje energetskog razvoja

Problem i obrazloženje

Razvoj energetske infrastrukture predstavlja značajan izazov za očuvanje divljih vrsta i njihovih staništa. Postojeći dalekovodi i distributivna elektroenergetska mreža predstavljaju ozbiljnu pretnju pticama usled stradanja od strujnog udara i sudara sa provodnicima. Istovremeno, ubrzani razvoj vetroparkova, solarnih elektrana i prateće infrastrukture može dovesti do dodatnog ugrožavanja ptica, slepih miševa i drugih divljih vrsta, fragmentacije staništa i narušavanja ekološke povezanosti prirodnih područja. Poseban problem predstavlja planiranje energetskih objekata bez dovoljno kvalitetnih podataka o rasprostranjenosti ugroženih vrsta, njihovim migratornim koridorima, mestima razmnožavanja i ključnim staništima.

Evropski zakonodavni i međunarodni okvir

- Direktiva 2011/92/EU, izmenjena Direktivom 2014/52/EU, koja uređuje procenu uticaja određenih javnih i privatnih projekata na životnu sredinu.
- Direktiva 2001/42/EZ, koja uređuje stratešku procenu uticaja planova i programa.
- Direktive 2009/147/EZ o pticama i 92/43/EEZ o staništima, koje predviđaju zaštitu divljih vrsta i njihovih staništa.
- Direktiva (EU) 2018/2001 o obnovljivoj energiji, izmenjena Direktivom (EU) 2023/2413, koja uređuje razvoj obnovljivih izvora energije, uz relevantne zahteve zaštite životne sredine.

Prioritetni zahtevi Društva za prvih 100 dana Vlade

1. Pokrenuti izradu nacionalne karte rizika elektroenergetske infrastrukture za ptice, sa prioritetom na srednjenaponskoj distributivnoj mreži i područjima značajnim za ugrožene vrste.
2. Uspostaviti stalnu saradnju nadležnih institucija i elektroenergetskih preduzeća za smanjenje stradanja ptica od strujnog udara i sudara sa elektroenergetskim vodovima.
3. Pripremiti nacionalni plan sanacije najopasnijih delova elektroenergetske mreže i definisanje standarda za izgradnju nove infrastrukture bezbednije za ptice.
4. Izraditi stručne smernice za procenu uticaja vetroparkova i solarnih elektrana na biodiverzitet.
5. Standardizovati obavezni preinvesticioni i operativni monitoring.
6. Pokrenuti izradu prostornih smernica za razvoj obnovljivih izvora energije, kojima će se identifikovati područja visokog ekološkog rizika i usmeravati investicije prema lokacijama na kojima su negativni uticaji na prirodu najmanji.

7. Obezbediti transparentnost rezultata monitoringa i sprovedenih mera zaštite, kroz redovno objavljivanje zbirnih podataka o stradanju ptica, saniranoj infrastrukturi i rezultatima praćenja uticaja energetskih objekata, uz zaštitu osetljivih informacija.
8. Od elektroenergetskih preduzeća zatražiti početnu listu prioritetnih opasnih deonica za ptice i predlog redosleda sanacije, uz razdvajanje rizika od elektrokucije i sudara.
9. Za nove vetroparkove i solarne elektrane definisati zasebne minimalne standarde terenskog istraživanja, procene kumulativnih uticaja i naknadnog monitoringa.

Očekivani rezultat nakon prvih 100 dana

Uspostavljen formalni mehanizam saradnje između nadležnih institucija i elektroenergetskih preduzeća, usaglašena metodologija procene rizika i identifikovane prve prioritetne deonice za sanaciju. Pokrenuta izrada nacionalnog plana smanjenja stradanja ptica na elektroenergetskoj mreži i stručnih smernica za odgovorno planiranje obnovljivih izvora energije.

Dokaz za proveru: usaglašena metodologija rizika, prve deonice za sanaciju i raspored pripreme stručnih smernica.

Nadležne institucije: Ministarstvo rudarstva i energetike, Ministarstvo zaštite životne sredine, Elektrodistribucija Srbije, Elektromreža Srbije, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Pokrajinski zavod za zaštitu prirode i druge nadležne institucije.

9. Procena uticaja projekata na prirodu

Problem i obrazloženje

Procena uticaja na životnu sredinu predstavlja jedan od najvažnijih preventivnih mehanizama za sprečavanje degradacije prirode i ugrožavanja biodiverziteta. Međutim, kvalitet procena uticaja na biodiverzitet često je neujednačen. Nedovoljno detaljna terenska istraživanja, neodgovarajući periodi njihovog sprovođenja, nepotpuni podaci o prisustvu ugroženih vrsta i nedovoljno razmatranje alternativnih lokacija mogu dovesti do potcenjivanja stvarnih posledica planiranih aktivnosti. Poseban problem predstavlja nedovoljna analiza kumulativnih uticaja više projekata na istom području, naročito u sektorima energetike, infrastrukture, rudarstva i urbanističkog razvoja.

Dodatni izazov predstavlja nedovoljno efikasna kontrola sprovođenja propisanih mera zaštite nakon izdavanja saglasnosti i dozvola. Čak i kada su odgovarajuće mere predviđene studijama procene uticaja, njihova primena i stvarna efikasnost često nisu predmet sistematičnog praćenja i javnog izveštavanja.

Evropski zakonodavni i međunarodni okvir

- Direktiva 2011/92/EU, izmenjena Direktivom 2014/52/EU, koja uređuje procenu uticaja određenih javnih i privatnih projekata na životnu sredinu.
- Direktiva 2001/42/EZ, koja uređuje stratešku procenu uticaja planova i programa.
- Direktiva 92/43/EEZ o staništima, posebno član 6, stavovi 3. i 4, koji uređuju odgovarajuću procenu uticaja planova i projekata na područja Natura 2000.
- Arhuska konvencija, koja garantuje pristup informacijama, učešće javnosti u odlučivanju i pristup pravosuđu u pitanjima životne sredine.

Prioritetni zahtevi Društva za prvih 100 dana Vlade

1. Pokrenuti stručnu analizu kvaliteta dosadašnjih procena uticaja na biodiverzitet, sa posebnim fokusom na projekte koji mogu ugroziti zaštićena područja, ekološku mrežu, ugrožene vrste i njihova staništa.
2. Pripremiti nacionalne smernice za minimalne standarde terenskih istraživanja u postupcima procene uticaja.
3. Standardizovati procenu kumulativnih uticaja, kako bi se obezbedilo sagledavanje zajedničkih posledica postojećih, odobrenih i planiranih projekata na biodiverzitet određenog područja.
4. Uspostaviti mehanizam nezavisne stručne provere studija procene uticaja.
5. Unaprediti elektronsku evidenciju postupaka procene uticaja, kroz javnu dostupnost dokumenata.

6. Ojačati kontrolu sprovođenja mera zaštite nakon izdavanja saglasnosti, obaveznim praćenjem njihovih rezultata, inspekcijskim nadzorom i javnim izveštavanjem o utvrđenim nepravilnostima.
7. Pokrenuti izradu smernica za odgovarajuću procenu uticaja na područja ekološke mreže kao deo priprema Srbije za uspostavljanje mreže Natura 2000.
8. Definisati minimalne kvalifikacije stručnjaka koji izrađuju delove studija o biodiverzitetu, kao i potrebnu sezonsku pokrivenost i proverljivost terenskih podataka.
9. Razmotriti mere za sprečavanje sukoba interesa u izradi i nezavisnoj proveri studija, uz transparentno obrazlaganje stručnih primedbi.

Očekivani rezultat nakon prvih 100 dana

Javno predstavljen akcioni plan za unapređenje kvaliteta procena uticaja na biodiverzitet, sa utvrđenim prioritetima, odgovornim institucijama i rokovima. Pokrenuta izrada stručnih smernica za terenska istraživanja, kumulativne uticaje i odgovarajuću procenu, uz definisane korake za unapređenje transparentnosti i kontrole sprovođenja mera zaštite.

Dokaz za proveru: objavljen plan standardizacije istraživanja i kumulativnih procena, sa rokovima i odgovornim organima.

Nadležne institucije: Ministarstvo zaštite životne sredine, nadležni organi za prostorno planiranje i građevinarstvo, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Pokrajinski zavod za zaštitu prirode, pokrajinski i lokalni organi nadležni za procenu uticaja i inspekcijske službe.

10. Inspekcijski nadzor i institucionalni kapaciteti

Problem i obrazloženje

Efikasna zaštita prirode nije moguća bez stručnih, odgovarajuće opremljenih i funkcionalnih institucija koje raspolažu dovoljnim kadrovskim i finansijskim kapacitetima za sprovođenje zakona. Inspekcijske službe, zavodi za zaštitu prirode i drugi nadležni organi imaju ključnu ulogu u sprečavanju nezakonitih aktivnosti, praćenju stanja prirode i obezbeđivanju poštovanja propisanih mera zaštite. Nedovoljno jasne procedure saradnje i razmene informacija mogu dovesti do odlaganja postupanja, prebacivanja odgovornosti i neefikasnog rešavanja slučajeva ugrožavanja prirode.

Neophodno je uspostaviti sistem u kome će inspekcijski nadzor biti prvenstveno preventivan, zasnovan na proceni rizika i usmeren na aktivnosti koje mogu izazvati najveću štetu po prirodu.

Evropski zakonodavni i međunarodni okvir

- Direktive 2009/147/EZ o pticama i 92/43/EEZ o staništima, koje zahtevaju delotvorno sprovođenje mera zaštite divljih vrsta i njihovih staništa.
- Direktiva (EU) 2024/1203 o krivičnopravnoj zaštiti životne sredine, koja predviđa unapređenje institucionalnih kapaciteta i saradnje nadležnih organa.
- Preporuka 2001/331/EZ, koja utvrđuje minimalne kriterijume za inspekcijski nadzor u oblasti životne sredine.

Prioritetni zahtevi Društva za prvih 100 dana Vlade

1. Sprovesti i javno objaviti analizu kadrovskih, stručnih i tehničkih kapaciteta nadležnih inspekcijskih službi.
2. Pripremiti višegodišnji plan jačanja institucionalnih kapaciteta.
3. Uspostaviti jedinstvene protokole saradnje i razmene informacija, između inspekcijskih službi, policije, zavoda za zaštitu prirode, veterinarskih i drugih nadležnih organa.
4. Unaprediti planiranje inspekcijskog nadzora na osnovu procene rizika za biodiverzitet.
5. Obezbediti redovno javno objavljivanje zbirnih podataka o radu inspekcija.
6. Pokrenuti programe specijalizovanih stručnih obuka, usmerenih na prepoznavanje ugrožavanja divljih vrsta, kontrolu režima zaštite, obezbeđivanje dokaza i primenu relevantnih propisa.
7. Unaprediti postupanje po prijavama građana i organizacija civilnog društva.
8. Objaviti pregled broja i teritorijalne raspoređenosti nadležnih inspektora, opreme i potreba za dodatnim stručnim kadrom, u meri u kojoj to dopuštaju propisi.

9. Definisati jasne procedure i ciljne rokove za reagovanje po hitnim prijavama ugrožavanja strogo zaštićenih vrsta i njihovih staništa.

Očekivani rezultat nakon prvih 100 dana

Javno predstavljena analiza institucionalnih i inspekcijskih kapaciteta, identifikovani ključni nedostaci i usvojen operativni plan njihovog unapređenja. Definisani prioriteti za jačanje kadrova, opreme i međuinstitucionalne saradnje, uz pokretanje izrade standardizovanih procedura za postupanje po prijavama i sprovođenje nadzora.

Dokaz za proveru: početni pregled kapaciteta, plan unapređenja i predlog protokola za hitne prijave.

Nadležne institucije: Ministarstvo zaštite životne sredine, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Ministarstvo unutrašnjih poslova, nadležni pokrajinski i lokalni organi, inspekcijske službe i zavodi za zaštitu prirode.

11. Finansiranje zaštite biodiverziteta

Problem i obrazloženje

Očuvanje biodiverziteta zahteva kontinuirana, predvidiva i odgovarajuće usmerena finansijska sredstva. Jedan od ključnih izazova predstavlja nedovoljna transparentnost ukupnih javnih ulaganja u zaštitu prirode, kao i nedostatak sistematskog praćenja rezultata finansiranih aktivnosti. Sredstva namenjena zaštiti životne sredine ne moraju nužno biti usmerena na očuvanje biodiverziteta, zbog čega je neophodno jasno razlikovati ulaganja u zaštitu prirode od drugih ekoloških i infrastrukturnih rashoda.
Poseban problem predstavlja nedostatak dugoročnih mehanizama finansiranja aktivnih mera očuvanja vrsta i staništa. Značajan deo terenskih aktivnosti, stručnih istraživanja i programa oporavka ugroženih vrsta zavisi od međunarodnih projekata i angažovanja organizacija civilnog društva, što otežava kontinuitet aktivnosti nakon završetka projektnog finansiranja.

Finansiranje biodiverziteta mora postati trajna i jasno prepoznatljiva budžetska obaveza države, sa merljivim rezultatima i transparentnim korišćenjem javnih sredstava.

Evropski zakonodavni i međunarodni okvir

- Uredba (EU) 2021/783 o programu LIFE, koja uspostavlja finansijski instrument Evropske unije za životnu sredinu i klimatske aktivnosti.
- Uredba (EU) 2024/1991 o obnovi prirode, koja uspostavlja okvir za planiranje i sprovođenje obnove ekosistema.
- Uredba (EU) 2021/2115, koja predviđa finansijske mehanizme za ekološke i agroekološko-klimatske mere u okviru Zajedničke poljoprivredne politike.
- Strategija EU o biodiverzitetu do 2030. godine, koja predviđa mobilizaciju finansijskih sredstava za zaštitu i obnovu prirode.
- Kunming–Montrealski globalni okvir za biodiverzitet, koji obuhvata ciljeve povećanja finansiranja očuvanja biodiverziteta i smanjenja podsticaja štetnih po prirodu.

Prioritetni zahtevi Društva za prvih 100 dana Vlade

1. Sprovesti i javno objaviti analizu finansiranja zaštite biodiverziteta u prethodnih pet godina, sa pregledom budžetskih izdvajanja, realizovanih programa, korisnika sredstava i ostvarenih rezultata.
2. Pokrenuti izradu Nacionalnog finansijskog plana za biodiverzitet, kojim će se definisati dugoročne potrebe, prioriteti ulaganja, izvori finansiranja i mehanizmi praćenja njihove efikasnosti.
3. Predvideti posebne programe finansiranja zaštite ugroženih vrsta.

4. Razviti višegodišnje modele finansiranja prioritetnih mera zaštite prirode.
5. Ojačati institucionalne kapacitete za korišćenje međunarodnih fondova, uključujući programe EU, bilateralne fondove i druge dostupne mehanizme finansiranja, uz obezbeđivanje potrebnog nacionalnog sufinansiranja.
6. Uspostaviti transparentan sistem praćenja javnih ulaganja u biodiverzitet.
7. Pokrenuti analizu javnih subvencija i podsticaja koji negativno utiču na biodiverzitet, sa ciljem njihove postepene reforme i usmeravanja sredstava prema održivom korišćenju prirodnih resursa.
8. Identifikovati postojeće i moguće posebne budžetske linije za aktivnu zaštitu vrsta, očuvanje staništa i obnovu prirode, sa javnim prikazom planiranih i utrošenih sredstava.
9. Pripremiti početni predlog nacionalnog sufinansiranja višegodišnjih programa oporavka ugroženih vrsta i pilot-projekata obnove staništa.

Očekivani rezultat nakon prvih 100 dana

Javno objavljen početni pregled finansiranja biodiverziteta u Srbiji tokom prethodnih pet godina i doneta odluka o izradi višegodišnjeg Nacionalnog finansijskog plana za biodiverzitet. Utvrđene prioritetne oblasti finansiranja, odgovorne institucije i rokovi za pripremu stabilnijih budžetskih mehanizama za očuvanje prirode.
Dokaz za proveru: javno objavljen finansijski pregled, identifikovane budžetske pozicije i rok izrade finansijskog plana.

Nadležne institucije: Ministarstvo finansija, Ministarstvo zaštite životne sredine, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, nadležni pokrajinski organi i druge institucije koje upravljaju javnim sredstvima namenjenim zaštiti prirode.

12. Učešće javnosti i dostupnost podataka – transparentno odlučivanje i odgovornost institucija

Problem i obrazloženje

Transparentnost rada institucija, dostupnost informacija i pravovremeno uključivanje javnosti predstavljaju osnovne preduslove za odgovorno upravljanje prirodnim resursima i efikasnu zaštitu biodiverziteta. Građani, naučne institucije, stručne organizacije i organizacije civilnog društva imaju važnu ulogu u prikupljanju podataka, prepoznavanju pretnji i praćenju sprovođenja propisa i mera zaštite.
Poseban izazov predstavlja uključivanje javnosti u postupke donošenja planova i odluka koje mogu imati značajne posledice po prirodu. Konsultacije se neretko organizuju u fazama kada su ključna rešenja već definisana, čime se ograničava mogućnost da primedbe i stručni predlozi stvarno utiču na konačne odluke.

Istovremeno, neophodno je uspostaviti ravnotežu između javne dostupnosti podataka i zaštite osetljivih informacija. Podaci o stanju prirode i odluke koje utiču na njeno očuvanje moraju biti dostupni javnosti, dok učešće građana i stručnih organizacija mora imati stvaran uticaj na donošenje odluka.

Evropski zakonodavni i međunarodni okvir

- Direktiva 2003/4/EZ, koja uređuje pravo javnosti na pristup informacijama o životnoj sredini.
- Direktiva 2003/35/EZ, koja uređuje učešće javnosti u pripremi određenih planova i programa u oblasti životne sredine.
- Direktiva 2007/2/EZ (INSPIRE), koja uspostavlja okvir za dostupnost i razmenu prostornih podataka o životnoj sredini.
- Direktiva 2011/92/EU i Direktiva 2001/42/EZ, koje uređuju uključivanje javnosti u postupke procene uticaja projekata, planova i programa.
- Arhuska konvencija, koja garantuje pristup informacijama, učešće javnosti u odlučivanju i pristup pravosuđu u pitanjima životne sredine.

Prioritetni zahtevi Društva za prvih 100 dana Vlade

1. Pokrenuti unapređenje i povezivanje nacionalnih informacionih sistema o biodiverzitetu.
2. Obezbediti redovno i pravovremeno objavljivanje relevantnih dokumenata, uključujući planove upravljanja, stručne studije, izveštaje o monitoringu, procene uticaja i odluke koje mogu imati značajne posledice po prirodu.
3. Uspostaviti jedinstvene standarde dostupnosti i razmene prostornih podataka o biodiverzitetu.

4. Unaprediti procedure uključivanja stručne i zainteresovane javnosti u donošenje odluka, kroz pravovremeno objavljivanje dokumentacije, odgovarajuće rokove za dostavljanje komentara i obavezu obrazlaganja prihvatanja ili odbijanja dostavljenih predloga.
5. Uspostaviti transparentan sistem praćenja postupanja institucija po prijavama ugrožavanja prirode.
6. Uvesti redovne institucionalne konsultacije sa naučnim i stručnim organizacijama i organizacijama civilnog društva.
7. Pokrenuti pripremu godišnjeg nacionalnog izveštaja o stanju biodiverziteta, koji će sadržati ključne pokazatelje stanja i trendova populacija divljih vrsta, očuvanosti staništa, glavnih pretnji i rezultata sprovedenih mera zaštite.
8. Obavezati nadležne organe da u javnim konsultacijama objavljuju obrazložene odgovore na ključne primedbe i predloge stručne i zainteresovane javnosti.
9. Uspostaviti javno dostupnu evidenciju statusa prijava ugrožavanja prirode, uz zaštitu ličnih podataka i podataka koji bi mogli ugroziti osetljive vrste.

Očekivani rezultat nakon prvih 100 dana

Usvojen i javno predstavljen plan unapređenja dostupnosti podataka o biodiverzitetu i učešća javnosti u donošenju odluka, sa jasno definisanim odgovornim institucijama, rokovima i prioritetnim aktivnostima.

Pokrenuto povezivanje postojećih informacionih sistema, utvrđeni osnovni standardi razmene podataka i uspostavljen okvir za redovne konsultacije institucija sa stručnom javnošću i organizacijama civilnog društva.

Dokaz za proveru: javni plan objavljivanja podataka, standard za odgovore na primedbe i raspored konsultacija.

Nadležne institucije: Ministarstvo zaštite životne sredine, Agencija za zaštitu životne sredine, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Pokrajinski zavod za zaštitu prirode, nadležni organi za prostorno planiranje, pokrajinski i lokalni organi i druge institucije koje prikupljaju i obrađuju podatke o prirodi.

Praćenje ispunjavanja zahteva – javna odgovornost nakon 30, 60 i 100 dana

DZPPS će pratiti napredak po svih dvanaest oblasti na osnovu javno dostupnih odluka, planova, budžetskih dokumenata, odgovora nadležnih organa i proverljivih rezultata. U tu svrhu predlaže se javno objavljivanje kratkog pregleda nakon 30, 60 i 100 dana rada nove Vlade.

Za svaki zahtev evidentiraće se: vodeća institucija, konkretna obaveza, rok, dostupni dokaz i status realizacije. Statusi su: ispunjeno (objavljen ili sproveden traženi rezultat), delimično ispunjeno (dokumentovani koraci bez punog rezultata), nije ispunjeno (nema dokaza o realizaciji) i nije moguće oceniti (nedovoljno dostupnih podataka).

Kada se zahteva donošenje plana, njegovim ispunjenjem smatra se javno dostupan dokument sa imenovanim nosiocem, rokovima, predviđenim resursima i merljivim pokazateljima. Najava, sastanak ili osnivanje radne grupe ne predstavljaju zamenu za očekivani rezultat.

Od Vlade se očekuje da odredi vodeću instituciju za svaku prioritetnu oblast, objavi kontakt-tačku za razmenu informacija i omogući proveru napretka. DZPPS ostaje otvoren za stručnu saradnju, ali će rezultate ocenjivati nezavisno i prema unapred objavljenim kriterijumima.

Napomena o pravnom okviru i dokazima

Propisi Evropske unije navedeni su kao relevantni standardi i pravci usklađivanja. Njihovo navođenje ne znači da se svi neposredno primenjuju u Republici Srbiji. Pre konačnog javnog predstavljanja potrebno je proveriti aktuelnost pravnih referenci, domaće nadležnosti i dostupne statističke podatke. Procene, prijavljeni slučajevi, utvrđene povrede i pravosnažne presude moraju se jasno razlikovati.

Evropske integracije – usklađivanje zakonodavstva i unapređenje zaštite prirode

Proces pristupanja Srbije Evropskoj uniji predstavlja važnu priliku za unapređenje nacionalnog sistema zaštite prirode, jačanje institucionalnih kapaciteta i uspostavljanje savremenih mehanizama očuvanja biodiverziteta. Usklađivanje sa evropskim zakonodavstvom ne sme se svesti isključivo na formalno preuzimanje pravnih propisa, već mora biti praćeno njihovom doslednom primenom, odgovarajućim finansiranjem i konkretnim rezultatima u očuvanju divljih vrsta i prirodnih staništa.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti usklađivanju nacionalnog zakonodavstva sa Direktivom o pticama i Direktivom o staništima, kao ključnim propisima Evropske unije u oblasti zaštite prirode. Istovremeno, neophodno je pratiti razvoj novih evropskih politika, uključujući Uredbu (EU) 2024/1991 o obnovi prirode, kao i mehanizme Zajedničke poljoprivredne politike koji povezuju poljoprivrednu proizvodnju sa očuvanjem biodiverziteta.

Pri tome je važno razlikovati postojeće obaveze Srbije koje proizlaze iz nacionalnog zakonodavstva i ratifikovanih međunarodnih sporazuma, pravne tekovine Evropske unije sa kojima se Srbija usklađuje kao država kandidat i evropske strateške ciljeve koji predstavljaju smernice za budući razvoj nacionalnih politika. Pojedini propisi EU, poput Uredbe o obnovi prirode, ne primenjuju se neposredno u Srbiji pre pristupanja Uniji, ali predstavljaju značajan okvir za blagovremeno planiranje budućih obaveza i unapređenje domaćeg sistema zaštite prirode.

Prvih 100 dana kao početak odgovornijeg odnosa prema prirodi

Očuvanje prirode Srbije zahteva suštinske promene u načinu planiranja, donošenja odluka i sprovođenja javnih politika. Dugoročna zaštita biodiverziteta nije moguća bez odgovornog delovanja nadležnih institucija, dosledne primene zakona, stabilnog finansiranja, međuresorne saradnje i uvažavanja naučnih i stručnih saznanja.

Dvanaest prioritetnih oblasti koje je Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije predstavilo zasnovane su na dugogodišnjem praćenju stanja prirode, iskustvu u sprovođenju mera zaštite i prepoznavanju ključnih sistemskih nedostataka. Predloženi zahtevi predstavljaju konkretne i ostvarive početne korake ka rešavanju problema koji decenijama ugrožavaju prirodne vrednosti naše zemlje.

Prvih 100 dana rada nove Vlade nije dovoljno za rešavanje svih nagomilanih problema, ali predstavlja dovoljno vremena da se pokaže spremnost za njihovo sistemsko rešavanje. Donošenje prvih odluka, jasno utvrđivanje institucionalnih odgovornosti, obezbeđivanje početnih finansijskih sredstava i predstavljanje vremenski definisanih planova mogu postaviti temelje za dugoročne promene.

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije će nastaviti da prati postupanje nadležnih institucija, ukazuje na probleme i predlaže rešenja, uz spremnost da svojim stručnim znanjem, podacima i iskustvom doprinese unapređenju sistema zaštite prirode.

Zaštita prirode ne traži obećanja, već konkretne akcije i želju za sprovođenje tih aktivnosti. Prvih 100 dana nove Vlade prilika je da se pokaže da očuvanje prirode Srbije predstavlja stvarni javni interes, a ne samo deklarativno opredeljenje.

PRVIH 100 DANA VLADE

Gde je priroda Srbije?

Prioritetne mere za očuvanje biodiverziteta
u prvih 100 dana rada nove Vlade Republike Srbije

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE